

K Ö Z L E M É N Y E K

TÖREKVÉSEK AZ ÖNÁLLÓ MAGYAR KATONAI FŐISKOLA MEGTEREMTÉSÉRE — PETZELT JÓZSEF KATONAPEDAGÓGIAI ELVEI

Hunyadi Károly

A katonai nevelés minden korszakban az alapvető feladatok közé tartozott. A fegyelmezés, a hadsereg funkciójával kapcsolatos politikai alapismeretek, a haditechnika elsajátítása követelményeinek minimális biztosítása mindig az adott kor színvonalán kellett, hogy mozogjon.

Különösen előtérbe kerültek e problémák a társadalmi fejlődés minőségi változásai időszakában.

Nem véletlen tehát, hogy a magyar nemzeti és társadalmi fejlődés egy olyan csomópontján, mint az 1848—49-es szabadságharc és forradalom, elengedhetetlen követelményként jelentkezett a honvédségben végzett nevelés céljainak, módszereinek és főmáinak kérdése, ezen belül elsődlegesen a honvédtisztikar kialakítása.

Az 1848—49-es forradalom és szabadságharc vezetői — köztük különösen Mészáros Lázár hadügyminiszter — felismerték, hogy az új honvédsereg számára égetően szükséges a megfelelő magyar tisztikar megteremtése. Á rendkívül nagy tiszthiányt a magyar kormány szükségmegoldással igyekezett ellensúlyozni. Arra alkalmas személyeket tisztekké neveztek ki és máris küldték őket a harctérre. Kiválogatásukra, képzésükre a hadiesemények miatt kellő gondot fordítani alig lehetett. Mészáros Lázár írta e súlyos problémáról: „... addig ugyan még csak ment a dolog, míg a seregrendbeli használható tiszteket a külföldön tannyázó ezredekbe be lehetett hívni, vagy belföldi ezredekbe előléptetéssel az újonnan alakító zászlóaljokat ellátni, de midőn ezek fogyni kezdtek és honban található nyugalmazott és kilépett tisztekből kellene pótolni a honvédtiszteket, nehezebbé lőn.”¹

A rendkívüli és sürgető helyzetben minden lehetőséget meg kellett ragadni annak érdekében, hogy a szükséges parancsnokokat biztosítsák. A hadügyi vezetés azonban arra is gondolt — helyesen —, hogy lépé-

¹ Mészáros Lázár Emlékiratai. 1867. I. köt. 334. o.

seket tegyen a tisztikarnak kellően felkészült tisztekkel való szervezett utánpótlása érdekében.

Mészáros Lázár ezért nagy odaadással dolgozott a katonai akadémia megszervezésén. 1848. május 29-én intézkedett arra, hogy a Ludovika Akadémia megindítására vonatkozó javaslat minél rövidebb idő alatt elkészüljön.

Az akadémia létrehozását már az 1808. évi országgyűlés is elhatározta. A szükséges épület megépítésére eredményes gyűjtés is indult. Az 1832—36. évi országgyűlés ismételten foglalkozott e kérdéssel, mert addig érdemben alig történt valami. Ám ez az országgyűlés sem tudta az akadémia ügyét a holtpontról kimozdítani. A kormányzat és a király ugyanis keresztülhúzta az akadémia felállítását, mivel nemzeti önállósági törekvéseket látott benne, annál is inkább, mert például az akadémián a terv szerint a tanítási nyelv magyar lett volna.²

Érdemben tehát az akadémia létrehozásával 1848—49-ben az új magyar kormány foglalkozott először. Mészáros Lázár a képviselőház 1848. július 22-i ülésén benyújtotta a létrehozandó „Nemzeti Katonai Főtanoda Alaprajzát”, amelyben az intézmény célját így fogalmazta meg: „Hogy ezen főtanoda a hazának valódi hasznot hajtson, semmi esetre sem szabad ezt úgy tekinteni, mint ápitüntetet; ennek becsülettel feladata csak az lehet, hogy a magyar hadsereg és a mozgó honvéd számára fiatal embereket neveljen, kik a hadi tudománynak minden előisméiben kiképezve, mint főtisztek kitűnő haszonvehetőséggel bírjanak . . .”³

Az „Alaprajz” részletesen foglalkozott az oktató tanítványokkal. Érdemes kiemelni azt a nagy figyelmet, amelyet Mészáros a nyelvoktatásnak szentelt. Magyar, német, francia és angol nyelvoktatást javasolt, részletesen indokolta e nyelvek elsajátításának fontosságát. A magyar nyelv tanítása mellett szót az, hogy magyar katonai nyelv tulajdonképpen nem volt, és a hadsereg nemzeti jellege megkövetelte, hogy a tisztikar magyar nyelven sajátítsa el és adja tovább a katonai ismereteket. A német nyelv oktatását azért tartotta fontosnak, mivel a klasszikus német irodalomban való jártasságot a korabeli általános műveltség jelentős részének tekintette. A francia nyelv ismeretét részben annak akkori diplomáciai szerepe, részben a francia katonai tapasztalatok elsajátítása szempontjából tartotta szükségesnek. Az angol nyelv fontosságát külön aláhúzta. A technika, a természettudományok gyors fejlődésének a hazája akkor Anglia — „a világ ipari műhelye” — volt. Az angol nyelvtudás volt a feltétele annak, hogy a „gépészetben, természettudományokban, és vegytanban” a kor színvonalának megfelelő tudást szerezzenek a tisztek. Mészáros világosan felismerte a technikai fejlődés és a hadtudomány rendkívül szoros kapcsolatát; észrevette a múlt század első felének technikai, tudományos vívmányait és látta azt a haladást, amelyet azok a háborúra és a hadseregre gyakoroltak. Ezért sürgette a körültekintő alapossággal megszervezendő iskolai tisztkép-

² Horváth Mihály: Magyarország függetlenségi harcának története. II. köt. Genf, 1865. 50. o.

³ Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés. Szerk.: Beér János. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1954. 592. o.

zés megkezdését, ami néhány más államban már korábban megtörtént.

E rövid cikk keretében nincs mód a tisztképzés általános történetének ismertetésére. Annyit azonban mégis meg kell említenünk, hogy a szervezett, iskolai keretek között folyó tisztképzés szükségességének felismerése és megszervezése szorosan összefüggött már akkor is a technikai haladással és annak a hadviselésre gyakorolt hatásával. Ezzel magyarázható, hogy a tanintézeti oktatás a hadseregek számára elsősorban a műszaki ismereteket követelő szakágakban indult meg és hosszú ideig főképpen erre is összpontosult.

A Habsburg birodalomban először 1717-ben létesült állandó jelleggel egy hadmérnöki iskola Brüsszelben. Nem sokkal később még egyet megszerveztek Bécsben. Ebből fejlődött ki a Műszaki Akadémia, amely 1918-ig állt fenn. A XIX. század elején ezek mellett még különböző, ún. utásztestületi iskolákat is létrehoztak.

A tűzfegyverek erőteljes fejlődése és ennek nyomán a tüzérség szerepének megnövekedése előtérbe állította a kellően felkészült tüzértisztek képzését. 1744-ben szervezték meg a tüzértestület iskoláját, majd 1778-ban a bécsi tüzérlyceumot.⁴ Az iskolák a későbbiek során átszervezésen mentek át, újak jöttek létre, képzési céljuk fokozatosan bővült és nagyobb szerepet kaptak a technikai eszközökkel összefüggő harcéljárások. A technikai képzés erőteljes jellege azonban továbbra is megmaradt. Részben ezzel magyarázható, hogy 1848—49-ben is műszaki szakemberre bízták a Hadi Főtanoda szervezését, tantervének összeállítását. Ezenkívül azt is figyelembe kell venni — mint nagyon fontos okot —, hogy a magyar honvédsereg számára magyar nemzetiségű műszaki képzettségű tisztek nem álltak rendelkezésre. A Habsburg-kormányzat gondosan ügyelt arra, hogy ne legyen magyar tisztképzés és az osztrák műszaki, hadmérnöki tiszti iskolákra magyarok lehetőleg ne kerüljenek. A magyaroknak inkább a gyalogságot és a lovasságot hagyták. Viszont a múlt század közepén ütőképes hadsereget szervezni és alkalmazni csak kellő műszaki képzettségű tisztekkel lehetett. Ezért is volt égetően szükséges a Hadi Főtanoda létrehozása.

Mészáros — a kor szükségleteit szem előtt tartva — nagy arányt óhajtott biztosítani a műszaki tantárgyaknak és a matematikának. Az alapképzést szolgáló tantervekben jelentős helyet foglalt el a számtan, mértan, háromszögtan, földrajz, térképraajz, telek- és hadifelmérés, tüzér- és géptan, valamint az utászat és a kapcsolódó gyakorlati foglalkozások óraszámja. A magasabb szintű képzés tetrveiben természetan, hadi vegytan, országmérés és csillagászat, építészeti műtan, polgári és hadiépítészeti, valamint víz-, út-, híd- és vaspálya építészeti is szerepelt. A szinteknek megfelelően szerepelt az „alsóbb” és „felsőbb” hadműveleti műtan — a harcéljárások oktatása.

Az „Alaprajz” körvonalazta a tisztképzés egészére vonatkozó távlati elgondolást is. Hangsúlyozta a legalkalmasabbak kiválogatásának fontosságát a Hadi Főtanodába. A távlati tisztképzés tervei biztosítására egy szervezen egymásba illeszkedő iskolaszervezet kialakítását javasolta.

⁴ Berkó István: A tisztképzés múltjából, Magyar Katonai Szemle, 1934. 11. sz.

Az arra alkalmas fiúkból hároméves időtartammal úgynevezett hadapródszázad felállítását tartotta szükségesnek a Hadi Főtanodán folytató tanulmányok előkészítésére. A hadapródszázad tagjaiból hároméves tanulmányuk után tett vizsga alapján „A legjelesebbek beosztályoztatának a tanodába”, ahol négy évig tartana a képzés. Ennek elvégzése után a „legkitűnőbbek még egy évi felsőbb tanfolyamra” kerülnének. Ezzel a rendszerrel Mészáros hadügyminiszter biztosítottak láttá, hogy „az ország azon meggyőződést nyerné, hogy a tanodából semmi közepszerű ki nem kerülhetne.”

Hangsúlyozta, hogy a tisztképzés ezen átfogó rendszere csak akkor hozhatja meg a kívánt eredményeket, ha a tisztjelöltek, illetve tisztek kellő gyakorlati tapasztalatokra tesznek szert. Ezért az volt az elképzelése, „hogy azon növendékek, akik rendeltetésüket a vezérkarhoz kapják, mindenekelőtte ezen karba beosztályoztatnának, egy évig a gyalogságnál, egyig a lovasságnál, és egyig a tüzérségnél minden fegyvernemnek csatázása módját gyakorlatilag elvégezzék. Azok, akik mind ezen fegyvernemeknek megfelelnek, mint főhadnagyk beosztályoztatnának a vezérkarba.”⁵

A képviselőház 1848. december 9—11. között a 123. és 124. ülésén tárgyalta a Hadi Főtanoda ügyét. A felsőtábla december 23-án hozott határozata megerősítette a képviselőház állásfoglalását. Megszületett a Magyar Hadi Főtanodáról az 1848. XLVII. törvény, amely kimondta: „A magyar hadi főtanoda a jövő 1849-ik évi január 7-én megnyitandó határoztatik.”⁶

A Magyar Hadi Főtanoda oktatási, szervezeti, anyagi terveinek kidolgozásában kiemelkedő szerepet töltött be Petzelt József egyetemi tanár.

Petzelt József 1805-ben született az alsó-ausztriai Weisskirchenben. 1810-től Székesfehérváron nevelkedett. 1823-tól 1841-ig katonai szolgálatot teljesített és közben tanult. 1823—24-ben a cs. kir. 5. tüzérezrednél altüzér, 1824—31-ben a cs. kir. bombászkarnál bombász, 1831—34 között zászlós, majd alhadnagy a cs. kir. 54. gyalogezrednél. 1834—1841-ig főhadnagy a cs. kir. 44. Albrecht gyalogezrednél, egyben az olmützi hadapródiskola tanára. Tanulmányait valószínűleg a pesti egyetemen és a Mérnöki Intézetben végezte. 1825-ben mérnöki, 1830-ban bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1841-ben kilépett a katonai szolgálatból és a pesti egyetemen a Mérnöki Intézet tanára lett. A gyakorlati mértan (geodézia) tanszékre került, ahol a víz- és hídépítést, valamint az építészetet is tanította.

Az 1840-es években Varasd megye táblabírájaként is tevékenykedett.

1848. június 15-én tagja lett a Pest megyei nemzetőrség 4. zászlóaljának. Július 1-én nemzetőr főhadnaggyá, szeptemberben a nemzetközi tüzéruteg parancsnokává és kapitányává nevezték ki.⁷

Mészáros hadügyminiszter figyelme valószínűleg azért fordult Pet-

⁵ Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés. 596. o.

⁶ Uo. 604. o.

⁷ Az életrajzi adatokat lásd *Barcsay-Amant Zoltán: Néhány szó a Ludovika Akadémia történetéhez.* Budapest, 1939. 10—11. o.

zelt felé, mivel neves művelője volt a műszaki tudományoknak és katonai tanintézeti tapasztalatokkal is rendelkezett. A Honvédelmi Bizottmányhoz 1848. november 22-én betérjesztett „Terv a felállítandó magyar katonai főtanoda tárgyában” c. anyagot Mészáros megbízásából Petzelt József készítette.⁸

Petzelt Józsefet december 12-én nevezte ki a hadügyminiszter „aligazgatóul” alezredesi rendfokozatban.⁹ Az országgyűlési vitákkal párhuzamosan készítette Petzelt „A Magyar Hadi Főtanoda Szerkezete” c. alapokmányt,¹⁰ amit tulajdonképpen a felállítandó intézet szervezeti határozványának tekinthetünk. Petzelt érvényesítette a Mészáros „Alaprajzában” vázolt alapvető elveket, azonban még tovább ment és racionálisabban közelítette meg a problémákat.

A „Szerkezet” Előszóból és 13 fejezetből áll. A fejezetek egy része elvileg tisztázza a Hadi Főtanoda célját, tananyaga kiválasztásának szempontjait. Ismerteti a részletes tantervet és óraelosztást. Külön fejezetben foglalkozik a növendékek kiválasztásával, nevelésével, továbbá a tanári karral, a tanulmányi és kiszolgáló személyzet feladataival. Intézkedik az anyagi feltételekre, valamint a könyvtár, a szaktantermek és a szemléltető eszközök biztosítására.

A Magyar Hadi Főtanoda Szerkezete c. munka Előszavában Petzelt jelezte, hogy a felvázolt elveket és előírásokat nem tekinti véglegesnek, mivel az „ember nem mindenlátó — mindennek ki kell vívnia megszenteltetését a tapasztalat által, s így csak idő lefolyta után lehet megifélni, mennyiben valának elegendők az előrelátás, és a körülmények meglátolása s miiben gyökereznek még gyengeségek és tévek, semmi fáradság sem fog kíméltetni, hogy az, mi jönnek és czélszerűnek bizonyul be, erősítessék és szilárdítassék, a hiányok kipótoltassanak, a fogyatkozások kiegészítessenek, a czélszerűtlenség elmellőztessék.”¹¹

A Hadi Főtanoda célját abban jelölte meg, hogy minden fegyvernem részére megfelelő számban elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt jól felkészült csapat- és mérnöktisztet képezzen. Figyelemreméltóan indokolta, hogy miért egy intézet keretében történjék a különböző fegyvernemi (gyalogság, lovasság, tüzérség) és a mérnöktisztek képzése. Az anyagi többletköltségeket sem hagyva figyelmen kívül, fő érve azon a felismerésen alapult, hogy a fegyvernemek között olyan szoros kölcsönhatás van, amely feltétlen szükségessé teszi a különböző fegyvernemek „alaptudományának” ismeretét a tisztek számára. A kívánt felkészültséget látta veszélyeztetve azáltal, ha külön intézetekben fegyvernemenként képezik a tisztjelölteket. Feltette a tisztképzést az egyoldalúságtól. Egyúttal az új tisztikar katonai nevelése szempontjából is fontosnak tartotta az egy intézetben történő képzést, mivel az egy közösségben való élés a tisztikar egybeforrottságát feltétlen elő-

⁸ A terv szövegét lásd: A magyar királyi Ludovika Akadémia története. Budapest, 1930. 206—215. o.

⁹ Uo. 231. o.

¹⁰ A Magyar Hadi Főtanoda Szerkezete, Mészáros Lázár hadügyminiszter és magyar vezérőrnagy megbízásából Petzelt József egyetemi tanár által összeállított és az 1848. évi magyar országgyűlés CXVI. ülésében elfogadott. Pesten, 1849. Nyomatott Lukács és társainál.

¹¹ Petzelt József: A Magyar Hadi Főtanoda Szerkezete. Előszó.

segíti. Ezt a leendő új magyar tisztikar erkölcsi és katonai értéke szempontjából nagy fontosságú tényezőnek tekintette.

A főtanodái képzés eredményessége egyik alapvető feltételét Petzelt abban látta, hogy a tananyagot a képzési célnak megfelelően állítsák össze és azt adják, amire a tisztnek szüksége van. Ezért az oktatás „kerülje mind a tanfeszít, mind az előkelő felületességet, legyen tömött, szigorú, rendszeres és terjedelmes; mellőzve azonban minden természetlen, bár tudományilag szép, de hasznos alkalmazást nem nyújtó tanokat.”¹²

Az oktatás sikere másik feltételét az ismeretek gyakorlati alkalmazásának elsajátításában jelölte meg. Ezért követelményként szabta meg: „Az intézetbeni tanításnak tehát minden katonai tudományokra ki kell terjeszkednie; hogy azonban kitűzött nagy céljának méltón felelhessen meg, leginkább a gyakorlati irány tartandó meg.”¹³

A gyakorlat elvét húzza alá a „Szerkezet” befejező részében is, amikor azt írja, hogy „nem az inger és dölyf végett tanul a hadfi — az ő hivatása, neki egészen ügyes alapos gyakorlati embernek, nem pedig gyümölcstelen borostyánokkal koszorúzott tudósnek kell lennie.

„Gyakorlat legyen a hadifőtanoda jelszava.”¹⁴

A tananyag meghatározásánál azt tartotta szem előtt, hogy — mivel a növendékek megfelelő általános műveltséggel rendelkeznek — a Hadi Főtanodának a „hadi szaktudományok” oktatásával kell foglalkoznia: „a hadi tudományokra minden erőt kell fordítania az intézetnek.” Ide sorolta Petzelt a „hadműtani” szakokat, a mérnökképzést is. Terve az volt, hogy a Hadi Főtanoda oldaná meg az ország számára a mérnökképzést. Elgondolásának az volt az alapja, hogy a háborúban a hadseregnek eleve nagy számban van szüksége mérnökökre, békében viszont kevesebbre, ezért a polgári életben dolgozhatnak. Ezt mind a képzés hatékonysága, mind anyagi szempontból előnyösnek tartotta.

A „Szerkezet” a Hadi Főtanodában a két szinten történő képzésre intézkedett. A növendékek egésze három év alatt század tiszti beosztáshoz szükséges képzésben részesül, ezután a legtehetségesebbek újabb hároméves, a magasabb beosztásokhoz szükséges felső szintű képzést kapnak. Külön figyelemre méltó, hogy mind az alsó-, mind a felsőfokú képzés után egyéves „alkalmazási folyamat” írt elő a „Szerkezet”. Petzelt ezt azzal indokolta, hogy a tanodai képzés után „az elfogultság, és bizonytalanság, mellyel a tanintézetből kilépő fiatal tiszt alapos tudalma daczára a seregben mozog . . . csak akkor tűnik el, ha egy ideig a gyakorlati szolgálatot űzi, és különféle megbízásokban kísérleteket tett.”¹⁵

Az egyéves „alkalmazási folyam” szükségességét méginkább fontosnak tartotta a felsőszintű képzés után, mivel az volt a meggyőződése, hogy „minél magasabb a tudomány, annál magasabb, annál kiterjedtebb annak alkalmazása, s éppen ezért annál nagyobb a kár, melly

¹² Uo. 2. o.

¹³ Uo.

¹⁴ Uo. 58. o.

¹⁵ Uo. 7–8. o.

tudományos megemésztetlenség, nyegleség, tudákosság, felületesség és fényes polyva által a közjónak okoztathatik.”¹⁶

A képzés gyakorlati jellegének kiemelése kitűnik a tantervből, az előírt különböző gyakorlati foglalkozásokból. Számos műhelyfoglalkozás, lövészet, utász- és árkászgyakorlat szerepel a programban. Ezenkívül minden tanév végén „hadtudományi gyalogutazást” írt elő a tanterv az ország valamely részére.

Petzelt pedagógiai gondolkodásának meglepően korszerű voltát a fentieken kívül a vizsgarendszerrel kapcsolatos előírások is igazolják. A tanév végén minden növendék vizsgát köteles tenni, ahol „nem annyira emléktehetségének erejét, mint inkább a tudományok helyes fel fogását, és annak gyakorlati alkalmazására kellő fogékonyságát mutatassa meg.”¹⁷

Különösen figyelemre méltóak és a ma számára is sokatmondóak azok a megállapítások, amelyeket Petzelt a Hadi Főtanoda tanári karával kapcsolatban tett. Ebben a fejezetben megjelölte a tanárokkal szemben támasztott általános követelményeket, az alapvető oktatási módszereket, a növendékekkel való foglalkozás elvárásait. Alapvető tanári etikai normákat is megfogalmazott.

A tanároktól mindenekelőtt „kötelességük kitűnő teljesítését és szakukbani folytonos előhaladásukat” követeli.

A tanár munkájában fontos helyet elfoglaló előadások kidolgozásával kapcsolatban azt kívánja, hogy azok minden esetben feleljenek meg az adott kor követelményeinek. Csak akkor lehet eredményes a tanár munkája, ha tantárgyát mindig „újan dolgozza ki”, mert csak így képes arra, hogy „az idő lépteivel mindig egyenlő szinten magát fenntartsa”. A „Szerkezet” több olyan intézkedést is tartalmaz, amely a tanárokat erre hivatott serkenteni. Így előírja, hogy a tanár előadásait két évenként új kiadásban kell megjelentetni. Ezenkívül a tanár köteles két évenként írásban jelentést tenni arról, hogy „mi újat talált fel két év lefolyta alatt szakában, vagy mennyiben gondolt ki legyen valamely javítást a fennállón.”¹⁸ Nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a tanár az általa tanítottak igazságáról meggyőződve lépjen csak katedrára. Petzelt tehát a sikeres tanári munka egyik alapvető feltételének az adott tudományággal való folyamatos lépéstartást tekintette. Másik feltételnek tartotta a tanár és a növendék szoros munkakapcsolatát. Részletesen foglalkozik a tanórákon és azon kívüli oktatás és nevelés módszereivel.

Különösen megszívlelendő az a igény, hogy az előadásokon a tanár olyan módszereket alkalmazzon, amelyekkel a hallgatók aktivitását is biztosítani tudja. A tanároktól megköveteli, hogy „világos, kellemes, a figyelmet ébren tartó, tiszta” előadást és ne felolvasásokat tartssanak. Előadás közben a tanár szólítsa fel hallgatóit „véleményadásra, tartsa így fenn a figyelmet és utángondolkodásra sarkantyúzza. Szólítsa fel hallgatóit ellenvetések tételére, czáfolja meg azokat alaposan, te-

¹⁶ Uo. 9. o.

¹⁷ Uo. 24. o.

¹⁸ Uo. 46. o.

gyen maga is ellenvetéseket a kikérdezettnek, s vezérelje őt a meg-
czáfolásra.”¹⁹

A tanár hivatását akkor tudja teljesíteni, ha minden tevékenységét annak rendeli alá. Tekintélyét „sohase tegye . . . függővé rangjától, hanem ellenkezőleg, önmaga által szerezzen tekintélyt a rangnak. Szeretet és jó akarat vonja őt tanodászhaihoz, tisztelet pedig ezeket hozzája. A tanítónak összeütközése a maga tanítványaival mindig rossz jelek magára nézve, és szükségleg ébresztik az illetőkben a meggyőződést, hogy ő nem termett tanítónak, s hogy valamely becsületes módon hagyja el helyét.”²⁰

*

Csupán néhány, a mai szemmel is különösen fontosnak tartott elvet próbáltunk kiemelni Petzelt pedagógiai, didaktikai munkásságából. Meggyőződésünk, hogy ezek az elvek nemcsak több mint százhusz évvel ezelőtt voltak rendkívül korszerűek, hanem a mai problémák megoldása szempontjából is elgondolkoztatóak.

Sajnos, a Hadi Főtanoda működésére nem kerülhetett sor, mivel az osztrák császári hadak 1849 január elején elfoglalták Pestet.

Petzelt Józsefet a forradalom és szabadságharc leverése után azzal büntették, hogy nem folytathatott tanári munkát.

1850-ben halt meg, Szentendrén temették el.

¹⁹ Uo. 47. o.

²⁰ Uo.